

УДК 658.589

О. М. Грабчук,

д. е. н., доцент, завідувач кафедри фінансів,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро

В. Я. Плаксієнко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку,

Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава

ІНСТРУМЕНТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Hrabchuk,

Doctor of Science in Economics, Associate Professor, Sc. Professor Chief of Department of Finance, Oles Gonchar

Dnepropetrovsk national university, Dnipro

V. Plaksienko,

Doctor of Science in Economics, Professor, Sc. Professor Chief of the department of accounting,

Poltava state agrarian academy, Poltava

INSTRUMENTS OF INNOVATIVE POLITICS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Інноваційна активність підприємств є вагомим чинником розвитку економіки в цілому, особливо якщо економіка знаходиться у кризовому стані. Однак при цьому і підприємства, і держава мають обмежені ресурси для забезпечення дієвості, застосування всіх можливих інструментів інноваційної політики. За цих умов особливого значення набуває селекція інструментів інноваційної політики.

Статтю присвячено селекції інструментів інноваційної політики промислових підприємств з урахуванням можливості конфліктності чи мультиплікації їх дії. Об'єктом дослідження є механізм реалізації інноваційної політики промислових підприємств, виходячи із специфіки її реалізації на макро- та мікрорівнях.

У статті представлено декомпозицію інструментів інноваційної політики промислових підприємств з урахуванням їх конфліктності та мультиплікації дії. Сформовано групи неконфліктуючих інструментів на макро- та мікрорівнях у відповідності до політик "технологічного поштовху" та "наздоганяючого розвитку".

Innovative activity of enterprises is the important able factor of development of economy on the whole, especially if an economy is in the crisis state. However here enterprises and state have the limited resources for providing of effectiveness of all application of all possible instruments of innovative politics. Subject to the condition these the special value the selection of instruments of innovative politics acquires.

The article is devoted to the selection of instruments of innovative politics of industrial enterprises taking into decomposition or multiplication of their action. The mechanism of realization of innovative politics of industrial enterprises is a research object, going out from the specific of its realization on macro- and micro-levels.

In the article the decoupling of instruments of innovative politics of industrial enterprises is represented taking into account their decomposition or multiplication of action. The groups of unconflicting instruments are formed on macro- and micro- levels in accordance to politician of "technological shove" and "go after what to development".

Ключові слова: інновація, інноваційна політика, інструменти інноваційної політики, декомпозиція, мультиплікація, державно-приватне партнерство, фінансування інноваційної діяльності.

Key words: innovation, innovative politics, instruments of innovative politics, decomposition, multiplication, state-private partnership, financing of innovative activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інноваційна діяльність суб'єктів господарювання є одним із найбільш вагомих чинників позитивної динаміки розвитку економіки, що визначає її перебіг на три-

валій період часу. Важливість забезпечення інноваційної спрямованості розвитку економіки підкреслюється у численних наукових дослідженнях, рекомендаціях світових фінансових установ, розуміється представни-

ками бізнесу, істеблшменту тощо. Однак забезпечення інноваційної спрямованості розвитку економіки в цілому та розвитку окремих суб'єктів господарювання зокрема в умовах тривалої фінансово-економічної кризи та військового конфлікту є надзвичайно складним завданням, вирішення якого можливе тільки за умови цілеспрямованої системи заходів, що реалізуються взаємоузгоджено та у контексті єдиного дерева цілей.

Інноваційна активність підприємств України є вкрай низькою. Так, за даними [5, с. 77] тільки 13,8 % загальної кількості промислових підприємств України проявляли певну інноваційну активність, причому джерелами її фінансування були переважно власні кошти підприємств. Найбільш високий рівень інноваційної активності проявляли підприємства із виробництва харчових продуктів, виробництва машин та устаткування, електричного, електронного та оптичного, транспортного устаткування. Підприємства металургійного виробництва, виробництва коксу мали середню інноваційну активність. Найнижча інноваційна активність спостерігалась для підприємств з добування корисних копалин, текстильного виробництва, виробництва шкіри та виробів зі шкіри, обробки деревини та виробництво виробів з неї, целюлозно-паперової промисловості, хімічного виробництва, виробництва гумових та пластмасових виробів.

Нерівномірною є інноваційна активність промислових підприємств за регіонами України [3, с. 91], причому промисловий потенціал регіону не є суттєвим аргументом у формуванні їх інноваційної активності. Так, найвища інноваційна активність підприємств спостерігалась у Івано-Франківській області, а одна із найнижчих — у Полтавській, хоча за промисловим потенціалом регіони є порівнянними між собою.

Зважаючи на вищезазначене, актуальним є обґрунтування селекції інструментів реалізації інноваційної політики, що повинна здійснюватись у напрямі підвищення ефективності їх застосування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням обґрунтування інноваційної політики присвячено значну кількість наукових праць. Серед зарубіжних науковців відомими є доробки Т. Брайана, Б. Санта, Б. Твісса, К. Фрімена, Й. Шумпетера, в яких розглянуто роль інновацій у забезпеченні висхідних тенденцій економічного розвитку, сформовано концепти інноваційної діяльності підприємств. У вітчизняній літературі можна відзначити праці Ю. Бажала, В. Гейця, Т. В. Гринько, С. Гуткевич, В. Денисюка, С. Козаченка, А. Кузнєцова, А. Наливайко, Ю. Макогона, О. Михайліцької, А. Мокія, Л. Г. Олейнікова, Н. В. Поліщук, Г. І. П'ятницької, О. Саліхової, О. Савчука, І. А. Сільченка, В. Соловйова, Д. Череваньова, Ю. Яковця та багатьох інших. Обґрунтуванню інноваційної політики промислових підприємств присвячено праці О. М. Алімова, В. П. Александрова, М. П. Войнаренка, О. Г. Дегтяренка, А. О. Касича, І. А. Сільченка, Н. М. Польової, Д. М. Череваньова та ін.). У значній кількості з вищезазначених праць наводиться сукупність інструментів, які рекомендовано використовувати для забезпечення інноваційної активності підприємств. При всій спільності рекомендацій, у них зустрічаються суперечності, відзначається також невідповідність системи інструментів існуючим умовам агресивного економічного середовища, недостатності фінансових ресурсів. Отож, існує необхідність провести систематизацію та селекцію інструментів інноваційної політики промислових підприємств.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є обґрунтування необхідності селекції інструментів інноваційної політики промисло-

вих підприємств з урахуванням можливості конфліктності чи мультиплікації їх дії. Об'єктом дослідження є механізм реалізації інноваційної політики промислових підприємств, виходячи із специфіки її реалізації на макро- та мікрорівнях, співвідношення його базових параметрів для портфелів різних типів. При виконанні дослідження використано методи абстрагування, аналізу, синтезу, декомпозиції, дедукції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існує широкий спектр інструментів механізму реалізації інноваційної політики. Перш за все на макрорівні ці інструменти визначаються спрямованістю на [5, с. 74; с. 80; 7, с. 1522; 2, с. 11; 2, с. 50—51; 1, с. 78]:

- розвиток інфраструктури реалізації інновацій (створення науково-дослідних центрів, інноваційних фондів, науково-технічних інкубаторів, технопарків, технополісів тощо із змішаним державно-приватним фінансуванням);
  - надання інноваціям статусу пріоритетності на державному рівні;
  - забезпечення державного споживання інноваційного продукту;
  - посилення державного фінансування інноваційної діяльності, в тому числі — збільшення частки змішаного державно-приватного фінансування прикладних досліджень;
  - формування національних інноваційних стратегій;
  - державне субсидування інноваційної активності;
  - створення нерозривного інноваційного циклу, в тому числі залучення до різних стадій інноваційного циклу малих та середніх підприємств, зважаючи на їх порівняно більш високий інноваційний потенціал;
  - стимулювання активності фізичних осіб-учасників інноваційного процесу;
  - розробка регіональних програм підтримки інновацій;
  - фінансова підтримка державою залучення позикових коштів для фінансування інноваційної діяльності.
- На мікрорівні до переліку інструментів механізму реалізації інноваційної політики можуть бути зараховані [7, с. 1523—1524; 2, с. 50—51]:
- програмування інноваційної діяльності за змістом інноваційних проектів, оптимізація інноваційного циклу за тривалістю та стадіями;
  - прогнозування фінансових наслідків реалізації інноваційних програм, оптимізація джерел фінансування;
  - диверсифікація джерел фінансування, їх організаційна декомпозиція, застосування інструментів хеджування інноваційних ризиків;
  - експертний аналіз рівня інноваційності впроваджуваних процесів, продукції;
  - провадження власних науково-дослідних розробок, розробка інноваційної продукції;
  - реглантування та звуження спрямованості інноваційної діяльності;
  - адаптація інноваційних технологій та продукції до існуючих умов виробництва;
  - власне фінансування прикладних науково-дослідних робіт;
  - удосконалення інформаційного забезпечення інноваційної діяльності.

У цілому інструменти стимулювання інноваційної активності підприємств, що широко застосовуються у різних країнах та запропоновані Україні [2], можна поділити на три групи за базисним процесом, що є носієм інструменту: інституційні (такі, що реалізуються на основі процесів трансформації старих суспільних інститутів); організаційно-економічні (такі, що реалізуються на основі існуючого організаційно-економічного ме-

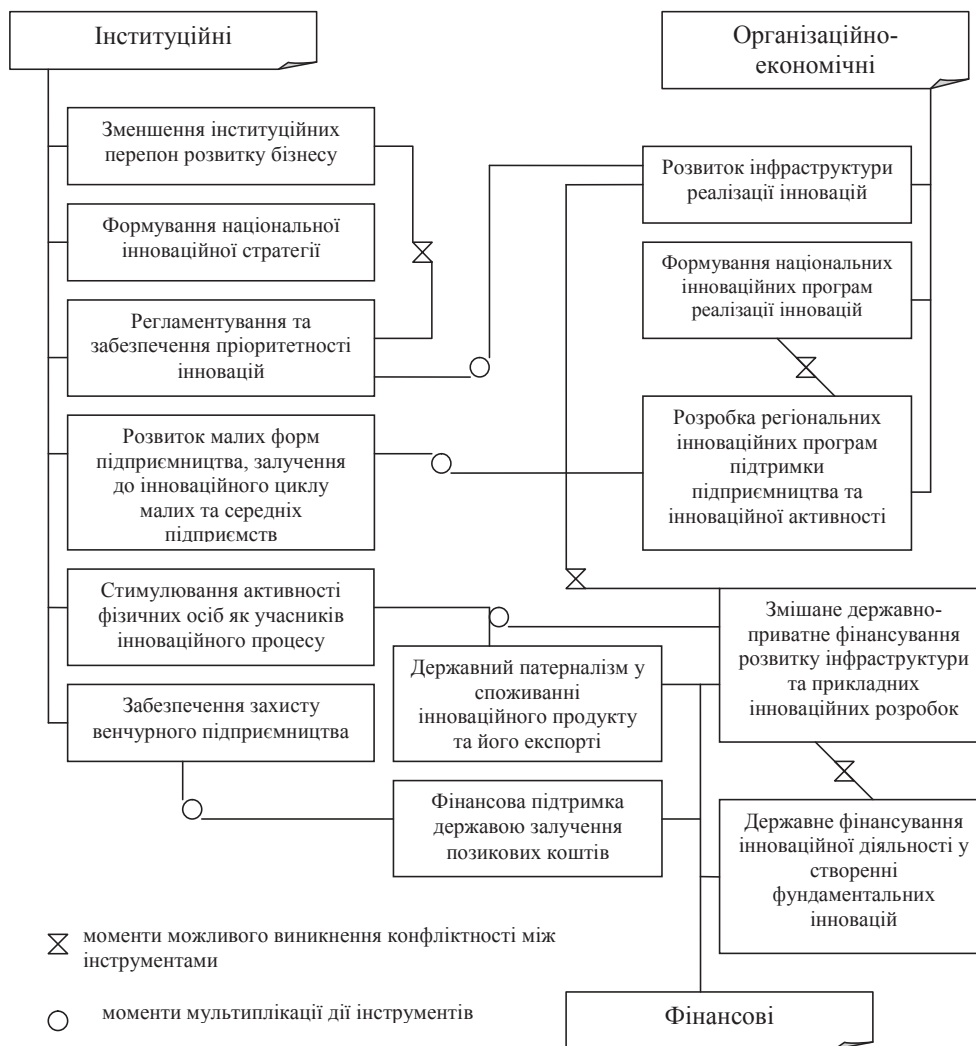

Рис. 1. Інструменти реалізації інноваційної політики на макрорівні

ханізму суспільства) та фінансові (такі, що реалізуються на основі існуючої системи розподільних та перерозподільних відносин у країні) (рис. 1).

Оскільки всі ці інструменти застосовуються у межах єдиного господарського механізму, то вони природним чином взаємодіють і одне з одним, посилюючи чи послаблюючи взаємну дію. Наприклад, у межах групи інституційних інструментів виокремлення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності похідним чином конфліктує з послабленням інституційних перепон веденню бізнесу, оскільки, надаючи неринкові переваги окремим видам бізнесу, суперечить правилам вільного ринку. В умовах дефіцитності фінансових ресурсів на фоні глибокої фінансово-економічної кризи держава має обмежену фінансову спроможність щодо вибору об'єктів інноваційної діяльності — змішане державно-приватне фінансування прикладних розробок *alter* фінансування фундаментальних науково-дослідних робіт. Вочевидь вибір щодо застосування тих чи інших інструментів в умовах обмеженого їх вибору повинен бути суто індивідуальним, залежати від структури реального сектору, рівня технологічного укладу, стадії економічного циклу, глибини інноваційної паузи. Якщо зважати на статистику інновацій в Україні, то можна констатувати деградацію інноваційних процесів, їх припинення аж до настання повної інноваційної паузи. Логічним видається ініціація нового інноваційного циклу через застосування інструменту державного фінансування фундаментальних розробок. Значущість державного фінансування фундаментальних досліджень підкреслюється також у праці [6, с. 81].

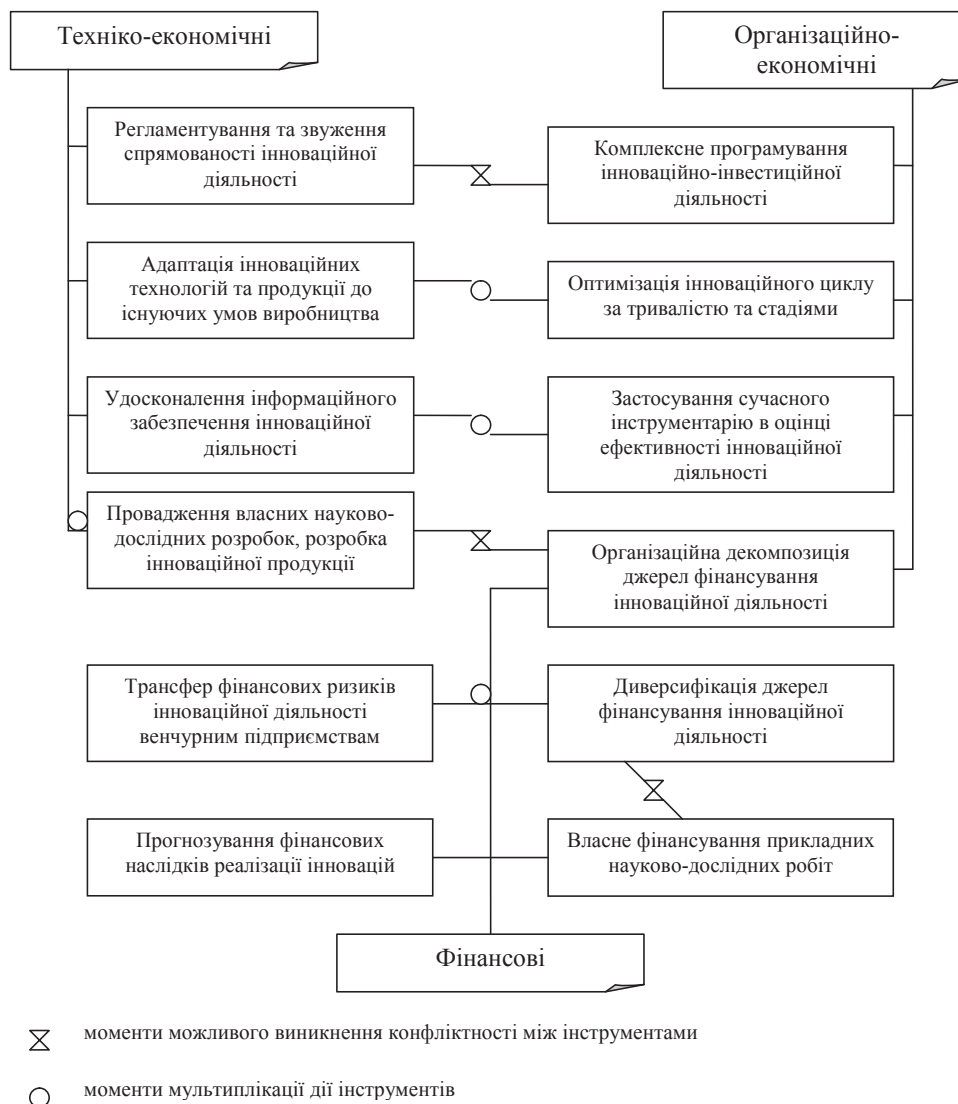
Однак Україна перебуває на етапі четвертого технологічного укладу, а основні групи інновацій у світі нині виникають у межах п'ятого технологічного укладу. Отож, країна не має матеріально-технічного базису, що буде породжувати інновації відповідного світового рівня.

Мультиплікація дії інструментів державної інноваційної політики виникає у разі їх взаємного узгодженого застосування. Як мультиплікація, так і конфліктність окремих інструментів носить умовний характер. Однак існування явища ординарних взаємодій між інструментами передбачає вибірковість їх застосування та чітко визначену спрямованість.

За результатами первинного аналізу конфліктності/мультиплікативності інструментів державної інноваційної політики можна виокремити дві їх групи, що конфліктують між собою, але не мають конфліктності всередині груп:

- формування національної інноваційної стратегії, регламентування та забезпечення пріоритетності інновацій, забезпечення захисту венчурного підприємства (серед інституційних інструментів), розвиток інфраструктури реалізації інновацій, формування національних інноваційних програм (серед організаційно-економічних інструментів), державне фінансування інноваційної діяльності у створенні фундаментальних інновацій, фінансова підтримка державою залучення позикових коштів, фінансова підтримка державою залучення позикових коштів (серед фінансових інструментів);

- зменшення інституційних перепон розвитку бізнесу, розвиток малих форм підприємництва, залучен-

Рис. 2. Інструменти реалізації інноваційної політики промислових підприємств

ня до інноваційного циклу малих та середніх підприємств, стимулювання активності фізичних осіб як учасників інноваційного процесу (серед інституційних інструментів), державний патерналізм у споживанні інноваційного продукту та його експорті, змішане державно-приватне фінансування розвитку інфраструктури та прикладних інноваційних розробок (серед фінансових інструментів), розробка регіональних інноваційних програм підтримки підприємництва та інноваційної активності (серед організаційно-економічних інструментів).

Така декомпозиція інструментів державної інноваційної політики значно підвищить ефективність їх застосування. Однак вона також і означає досить вузьку спрямованість політики. Зокрема використання першої групи інструментів доцільне в умовах достатності вже досить розвинутої технологічної бази і властиве політиці "технологічного поштовху". Використання другої групи інструментів, менш ефективних з точки зору посилення інноваційної активності промислових підприємств, властиве політиці "наздоганяючого розвитку", проте є більш бережливим для економіки, що є фінансово неспроможною.

Конфліктність та мультиплікативність властива і інноваційній політиці окремих суб'єктів господарювання, хоча у набагато меншому обсязі (рисунок 2). Носіями інструментів інноваційної політики є техніко-економічні, організаційно-економічні та фінансові процеси на підприємстві. Для інструментів іннова-

ційної політики, що діють на основі техніко-економічних процесів, властивим є безпосередній вплив на процеси виробництва, технології, продукцію, що обумовлює найбільш сильний ефект від застосування інновацій. В межах цієї групи інструментів практично не зустрічається конфліктність у застосуванні, але досить часто існують певні обмеження щодо сили їх дії. Взаємна мультиплікація інструментів звуження спрямованості інноваційної діяльності та провадження власних науково-дослідних розробок обумовлена обмеженістю ресурсів промислових підприємств чи обмеженням з боку технологій. Інноваційний процес набагато легше і в більш повному обсязі реалізується у вузькому обсязі технологічних процесів, ніж для виробництва в цілому. Теж саме стосується і групи організаційно-економічних інструментів реалізації інноваційної політики промислових підприємств. Однак при перетині цих двох груп інструментів виникає їх декомпозиція, обумовлена міжгруповою конфліктністю.

Інструменти реалізації інноваційної політики промислових підприємств також можна поділити на дві групи, виходячи із принципу подолання конфліктності у їх застосуванні:

— регламентування та звуження спрямованості інноваційної діяльності, провадження власних науково-дослідних розробок, розробка інноваційної продукції, удосконалення інформаційного забезпечення інноваційної діяльності (серед техніко-еконо-

мічних інструментів), оптимізація інноваційного циклу за тривалістю та стадіями, застосування сучасного інструментарію в оцінці ефективності інноваційної діяльності (серед організаційно-економічних інструментів), власне фінансування прикладних науково-дослідних робіт, прогнозування фінансових наслідків реалізації інновацій (серед фінансових інструментів);

— адаптація інноваційних технологій та продукції до існуючих умов виробництва, удосконалення інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, комплексне програмування інноваційно-інвестиційної діяльності (серед техніко-економічних інструментів), застосування сучасного інструментарію в оцінці ефективності інноваційної діяльності, організаційна декомпозиція джерел фінансування інноваційної діяльності (серед організаційно-економічних інструментів), трансфер фінансових ризиків інноваційної діяльності венчурним підприємствам, диверсифікація джерел фінансування інноваційної діяльності, прогнозування фінансових наслідків реалізації інновацій (серед фінансових інструментів).

Окремі інструменти у зв'язку із повною відсутністю конфліктності, властиві як першій, так і другій групі. Неважко помітити, що для першої групи інструментів реалізації інноваційної політики властивим є досягнення вузької спрямованості інноваційної політики за рахунок цільового фінансування окремих обмежених програм розвитку технологій чи виробництва продукції, для другої — переважна спрямованість на комплексність розвитку із залученням широкого спектру джерел фінансування. Природно, що перша група інструментів власної інноваційної політики підприємств мультиплікує свою дію в умовах політики "технологічного поштовху", а друга — в умовах політики "наздоганяючого розвитку".

Декомпозиція інструментарію інноваційної політики підприємств також відповідає зарубіжній практиці розщеплення стратегій інноваційного розвитку. Як відомо, таких стратегій виокремлюють три типи: стратегія перенесення інноваційних напрацювань на власний економічний базис, стратегія запозичення інноваційних виробництв та продукції, стратегія нарощування власного науково-технічного потенціалу [4, с. 26]. На рівні національної економіки найбільш широко вживають такі інструменти стимулювання інноваційної активності підприємств: розщеплення джерел фінансування — фундаментальні розробки фінансуються за рахунок бюджету, прикладні — за рахунок приватного сектору (США, Японія); встановлення пріоритетних напрямів науково-дослідних прикладних розробок (США); стимулювання експортної експансії (США), стимулювання інноваційного розвитку малих та середніх підприємств (Німеччина); непряме фінансування впровадження інновацій (ЄС), стимулювання прискореного зростання промисловості (Південна Корея), активна координація державою науково-дослідницьких робіт (Японія) [5, с. 75; 7, с. 1518] тощо. При цьому мета інноваційної політики може формулюватись, а може і не бути чітко визначеною. Таким чином, у світовій практиці імпліцитно відбувається селекція інструментів інноваційної політики, хоча експліцитно демонструється її комплексний характер.

ВИСНОВКИ

Ефективна реалізація інноваційної політики промислових підприємств передбачає їх селекцію відповідно до спрямованості інноваційної стратегії. Декомпозиція основних інструментів інноваційної політики з урахуванням їх конфліктності чи мультиплікативності в умовах діючого господарського механізму виявила дві групи таких інструментів як на макро-, так і на мікрорівні. Одна з груп акумулює у собі інструмен-

ти, пов'язані із забезпеченням вузької спрямованості інноваційної політики та відповідає стратегії "технологічного поштовху", інша — із створенням найбільш загальних засад ринкового конкурентного середовища і створення у межах такого середовища сприяття інноваційному розвитку та відповідає політиці "наздоганяючого розвитку". Подібна декомпозиція інструментів інноваційної політики виникає і на мікрорівні. В Україні, зважаючи на складні соціально-політичні та економічні умови, строга селекція інструментів інноваційної політики є чи не єдиним способом забезпечити її дієвість.

Література:

1. Громова А.Е. Інноваційна діяльність як складова успішного розвитку промислових підприємств / А.Е. Громова, О.Ю. Могилка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. "Економічні науки". — 2015. — Вип. 15, Ч. 2. — С. 76—79.
2. Інноваційна політика: Європейський досвід та рекомендації для України. — Т. 3. — Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. — К.: Фенікс, 2011. — 76 с.
3. Нетеса С.Ю. Розвиток інноваційної діяльності промислових підприємств у Полтавській області / С.Ю. Нетеса, О.М. Залуїна // Молодий вчений. — 2014. — № 4 (07). — С. 91—94.
4. П'ятницька Г.І. Інноваційні стратегії в сучасних умовах господарювання: суть та наукові підходи до формування вибору / Г.І. П'ятницька // Проблеми науки. — 2011. — № 11. — С. 21—29.
5. Полякова Ю.В. Інноваційна активність промислових підприємств України / Ю.В. Полякова // Вісник Дніпропетровського університету. Сер. "Менеджмент інновацій". — 2012. — Т. 20. — Вип. 1. — С. 74—82.
6. Сільченко І.А. Ефективність інноваційної діяльності машинобудівних підприємств / І.А. Сільченко // Вісник Бердянського університету менеджменту та бізнесу. — 2011. — № 3 (15). — С. 79—82.
7. Соляник А.Г. Вдосконалення управління фінансуванням інноваційно-інвестиційної діяльності на промислових підприємствах / А.Г. Соляник, Г.О. Шевельова // Економіка: проблеми теорії та практики. — 2013. — Вип. 260, Т. 6. — С. 1512—1522.

References:

1. Hromova, A. E. and Mohylka, O. Yu. (2015), "Innovative activity as the constituent of successful development of industrial enterprises", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya "Ekonomichni nauky": Zb. nauk. prats*, vol. 15/2, pp. 76—79.
2. "Innovative politics: European experience and recommendations for Ukraine" (2011), *Innovations in Ukraine: sentences to the politic measures*, 76 p.
3. Netesa, S. Yu. and Zalunina, O.M. (2014), "Development of innovative activity of industrial enterprises in the Poltava region", *Young scientist*, vol. 4, pp. 91—94.
4. P'iatnytska, H. I. (2011), "Innovative strategies in the modern terms of manage: essence and scientific approaches by forming of choice", *Science problems*, vol. 11, pp. 21—29.
5. Poliakova, Yu. V. (2012), "Innovative activity of industrial enterprises of Ukraine", *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya "Menedzhment innovatsii": Zb. nauk. prats*, vol. 20/1, pp. 74—82.
6. Silchenko, I. A. (2011), "Efficiency of innovative activity of machine-building enterprises", *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu ta biznesu: Zb. nauk. prats*, vol. 3 (15), pp. 79—82.
7. Solianyk, L. H. and Shevelova, O.H. (2013), "Perfection of management by financing of innovative-investment activity on industrial enterprises", *Economy: problems of theory and practice*, vol. 260/3, pp. 1512—1522.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2016 р.